

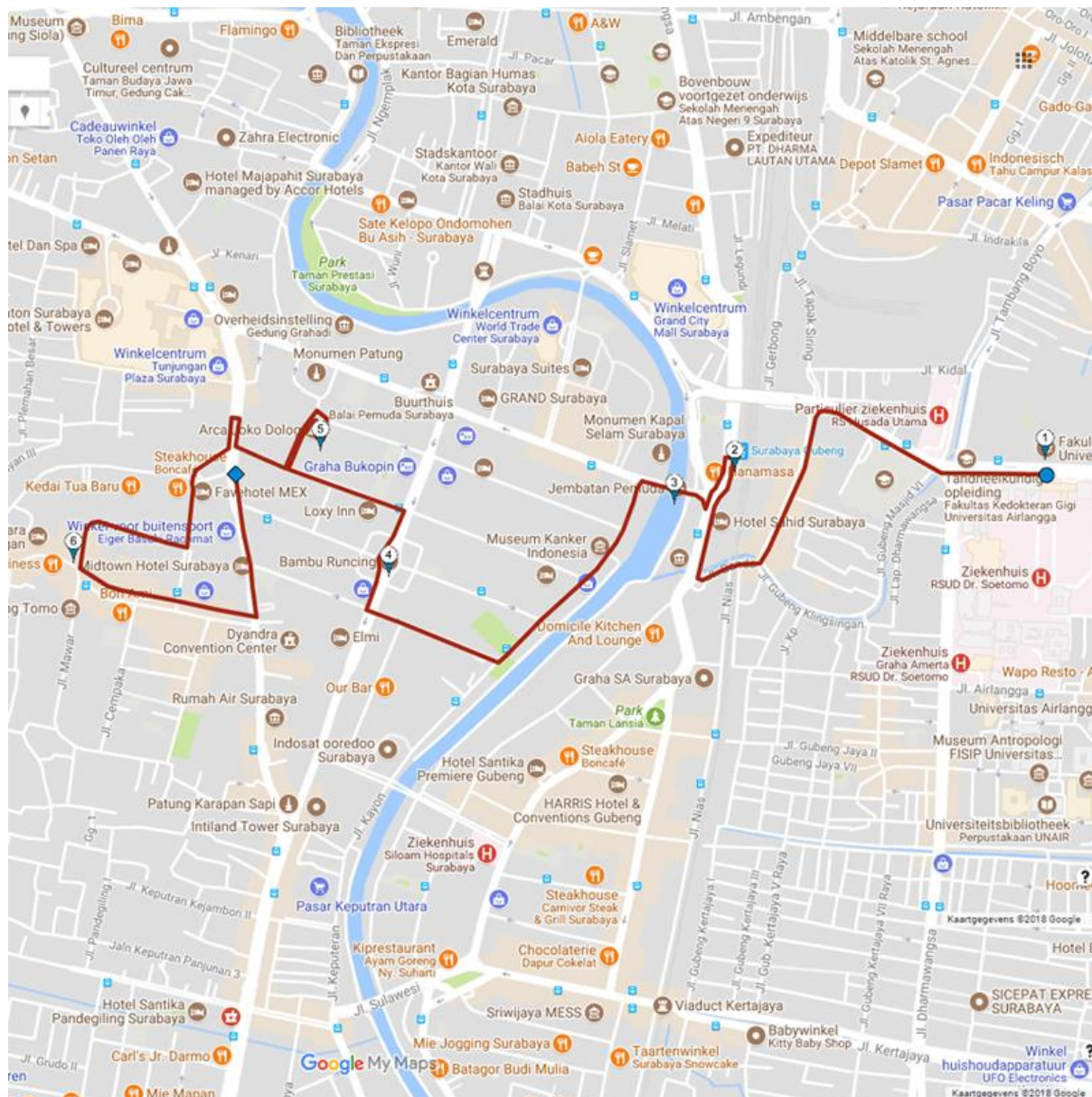
Surabaya 3 CBZ – Embong-wijk – Tegalsari

Acht-en-twintig tekstdelen voor een afstand van 5-en-een-halve kilometer. is aan de magere kant. maar de planten- en bloemenmarkt aan Jl Kayoon mag nu eenmaal niet ontbreken in de wandelingen in Surabaya.

Afstand: 5½ km.

De wandeling eindigt in de Jl Basuki Rahmat. Aan het begin van deze straat liggen Tunjungan Plaza en Apotik Simpang, gebouwen die in de 2de wandeling worden genoemd. Het is dus mogelijk om vanaf dat punt het laatste deel van de 2de wandeling te lopen.

Op de bovenste etage van Tunjungan Plaza is een keur aan restaurants.

Begin van de wandeling: Rumah sakit Dr. Sutomo, **JI Mustopo** (Viaductstraat).
R.S. Dr Sutomo (Nieuwe Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting, 1938 – Tideman.).

Rechts van de ingang lag het “Opname-, directie en administratiegebouw”; links het “Klassepaviljoen”.
Ik heb hem uitgelegd, wat in het Oosten en in alle havenplaatsen ter wereld venerische ziekten beteekenen en welk een gevaar er ligt in het contact met hoeren. Dat heeft hij nodig, en dat moet hem noodzakelijk gezegd worden! En duidelijk ook, met al de verschrikkingen die in de bijbel ‘het

loon der zonde’ heeten. Ik heb hem dat gezegd, omdat ik zijn oom ben en omdat ik alles van die dingen afweet en als ik tijd had gehad, zou ik hem de werkelijkheid hebben laten zien in de Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting van Soerabaia. [Walraven]

Een dag later fietste ik naar het CBZ, op zoek naar mijn familie. Mijn moeder en Ella verkeerden in een lichte shock. Ina was gewond aan haar rechterarm en linkerbeen. Een van onze baboes had een hoofdwond. Ze mochten een paar dagen in het ziekenhuis blijven. [Birney]

Borstbeeld bij de ingang.

Facta non verba, geen woorden maar daden.

Om doelgericht actie te kunnen voeren was kennis en begrip voor de vraagstukken waarmee geworsteld moest worden, onontbeerlijk. Soetomo richtte zijn Indonesische Studieclub op, die open stond voor ieder die tot medewerking bereid was, ook voor leden van Boedi Oetomo, de Sarekat Islam en de communistische partij. Hij werd voorzitter, en onder zijn energieke leiding werd de club een van de belangrijkste centra van politiek-sociaal leven in Oost-Java. Hij overleed op 30 mei 1938, vijftig jaar oud, en werd te Soerabaia, de stad van zijn levenswerk, begraven. [Koch]

‘Aan de overkant’: Fakultas Kedokteran Gigi (Nederlandsch-Indische Artsenschool – 1922).

Plattegrond 1

In 1913 benoemde de Regeering een commissie, bestaande uit Dr. De Vogel (toenmalig Sous-chef van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst), Dr. Noordhoek Hegt (Directeur der Stovia) en ir. Hoekstra (Inspecteur van het Middelbaar Onderwijs) om te adviseeren omtrent de oprichting van een tweede artsenschool ten einde het aantal jaarlijks af te leveren artsen nog meer te vergrooten. Als resultaat van het advies der commissie volgde in 1913 de opening der N.I.A.S. (Nederlandsch Indische Artsenschool) te Soerabaja en

werden Stovia en Nias, volgens eenzelfde plan gereorganiseerd, resp. georganiseerd.

De bouw van een politie-bureau en van het hoofdgebouw der artsen-school zijn gegund aan den architect Ligthelm, respectievelijk voor f 64 900 en f 486 100.

Ga de JI Mustopo in westelijke richting.

Rechts: 25-27 Gereja Kristen Jawa Wetan.

De zending onder de Javanen in Soerabaia, ongeveer in het midden der vorige eeuw uitgegaan van de kerk, werd na korten tijd overgenomen door het Nederlandsch Zendeling Genootschap. Dit had zijn centrum in Modjowarno. Van hier uit bezocht de zendeling o.m. de “post” Soerabaia. De toenemende belangstelling blijkt uit het feit, dat een eigen kerk werd gesticht aan de Viaductstraat.

Ga linksaf: Jl Gubeng Mesjid (Goebeng Koeboeran).

Links: Moskee en omgeving: Gubengkuburan, de voormalige Kampong Goebeng Koeboeran.

De gamelang klinkt luider, de verschillende instrumenten zijn te onderscheiden; de lichten zijn nu duidelijker zichtbaar. Aan de kampongpoort hangt een lamp en een papieren lantaren – binnen is 't stil – want de wajang wordt vertoond; de Dalang is aan 't woord en dan zwijgt de inlander, eerbiedig luisterend. Nu en dan zet de gamelang zijn verhaal kracht bij. De verlichte dessa ziet er in de verte fantastisch uit. Inlandsche mannen en vrouwen, die voor hun van binnen verlichte huizen zitten, zien ons voorbij gaan en rekken nieuwsgierig de halzen uit. – Blanda's om dezen tijd in hun dessa, dat gebeurt niet dikwijls – wat voeren die in 't schild? [Van Maurik]

Ga rechtsaf: Jl Banda (Bandastraat) en ga de spoorweg over.

Ga rechtsaf: Jl Gubeng Raya (Goebeng Boulevard).

Rechts: Setasiun Gubeng Lama (Station S.S. Goebeng).

Plattegrond 2

In 1878 werd hier een station geopend; het huidige 'hoofd'-gebouw stamt uit 1928.

Cervantes, vervolgde hij, terwijl hij vast naar het plafond van het Gubeng-station staarde, Cervantes, die mij op dit ogenblik hoort, die mij ziet en mij zonder twijfel gelijk geeft, Cervantes wist dat reeds! Maar die fout van hem... die fout!... [Du Perron]

Ga de Jl Gubeng Raya terug.

Steek, na het kruispunt, de Jl Gubeng Raya **over**.

Ga de Jembetan Gubeng over (Goebengbrug).

Plattegrond 3

Het project (1924) werd opgemaakt in onderling overleg tusschen de Dienst van Publieke Werken en den Architect C. Citroen B.N.A., die het aesthetische gedeelte verzorgde. In verband met het feit, dat de doorvaarthoogte in het midden van de kali zoo groot mogelijk moest zijn, werd het z.g. Gerber-systeem gekozen, n.l. twee overkragende eindtraveeën met een los middenstuk. De architect heeft het idee van los middenstuk verwerkt in de leuningen,

die boven dit gedeelte bestaan uit een ijzeren hekwerk, in tegenstelling met die over de eindtraveeën en het overkragende stuk van de Gerber-liggers, welke zeer massief zijn gehouden. De lantaarnpalen moesten groot en fors worden opgezet, omdat het electricische net van de tram er aan moest worden opgehangen, waardoor op de palen een vrij groote trek wordt uitgeoefend.

Links: Kali Brantas.

Er is in Djakarta een straataspect dat andere grote steden in Indonesië – althans in deze vorm – missen en dat is de kali als tweelingzusje van de grote weg. Surabaya's Kali Mas gaat (gelukkig) schuil achter Gemblongan, Kramat Gantung en Semut, terwijl de Brantas aan Gubeng en Ngagel echte royale rivier-allures heeft. [Robinson]

Men heeft echter prachtige watergezichten, daar er zijtakken van de Solo-rivier door de stad heenstromen, en de met palmen en pisangboomen begroeide oevers, waartusschen het

breede water stroomt, leveren een heerlijk staaltje op van den weelderigen tropischen plantengroei, terwijl het eigenaardige van dit schouwspel nog verhoogd wordt door de prauwen, die op de rivier varen. [Adinda]

De stuwen die tussen 1895-'99 bij Gunungsari en Gubeng zijn geplaatst, regelen de waterstand en de watersnelheid in de Kali Surabaya. Daarmede worden diverse zaken geregeld, zoals het grondwaterpeil, de afvoer van afvalwater en rioolwater, het doorspoelen van de rivier, de bezinking van slib in de opgestuwde rivierakken boven Gunungsari en Gubeng e.d.

Rechts: Monumen Kapai Salam; MONKASEL.

Russische onderzeeër uit 1952, in gebruik geweest bij de Indonesische marine.

Recht vooruit en rechts: Jl Pemuda (Simpang) met Surabaya Plaza.

Op deze plaats lag de oude Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting. Dat was in 1923 ontstaan door een fusie van het 'Stadsverband' met het op deze plek reeds gelegen Militair hospitaal; een verbouwd landhuis uit de tijd van Daendels.

Op 17 augustus 1894 stierf Van der Tuuk in het Militair Hospitaal te Soerabaja aan de gevolgen van dysenterie en de slechte verzorging in Bali. De dokter die hem thuis op het laatst behandelde, vertelde dat hij een glas wilde afspoelen,

om de toen al zeer verzwakte Van der Tuuk nog wat te drinken te geven, maar deze verzette zich ertegen en snauwde hem toe: 'dat glas is nog nooit gewassen!' [Nieuwenhuys]

Van de gewezen administrateur van de Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting te Soerabaja, een Indo-Europeaan wiens leeftijd ik op ongeveer zestig jaar schatte, kreeg ik een wonderlijk verhaal, waarin hij in zijn morele nood zelf scheen te geloven. Hij had een bedrag van f 125.000 verduisterd. [Koch]

Ga linksaf Jl Kayoon (Kajoon).

Links: Bloemen- en plantenmarkt.

In diverse winkels op deze markt worden "Papang Bunga Letter" gemaakt. Deze felicitatieborden van piepschuim worden voorzien van bloemen. Zij brengen aan de geadresseerde – wiens naam op het bord vermeld staat – de beste wensen over van de afzender – wiens naam ook duidelijk op het bord is vermeld.

Deze borden worden geplaatst bij de zaal, waar het feest wordt gehouden, bij de nieuw geopende winkel e.d.

Rechts: 42-44 Daikin. (Huis voor Tan Tjwan Bie. 1929, Citroen).

Interieur: Fresco's / decoratieve wandversieringen van Gerard Pieter Adolfs.

De Simpangse weg en de Kajoong leggen daarvan reeds getuigenis af, dáár vindt men fraaie huizen, villa's met erven en tuinen, ofschoon minder

grootsch en rijk dan die te Batavia. De afscheiding tusschen de handelsstad en woonstad is ook minder scherp afgebakend, want tusschen fraaie huizen en villa's schuilen dikwijls Chineesche toko'tjes of kleine gore warongs als proleeten, die zich geneeren omdat zij zich niet op hun plaats voelen bij de aristocratie. [Van Maurik]
Kajun, een rij grote herenhuizen met forse tuinen (Pauls vader was iets belangrijks, bij Braat? BPM?) en er tegenover een traag riviertje. Tussen het riviertje en de weg lag een grasveldje waarop vroeger hoertjes zaten te wachten op klanten. Over hun activiteiten en nut konden we middagen lang filosoferen, slecht geïnformeerd als we waren. [Vervoort]

Ga rechtsaf Jl Embong Kemiri (Embong Kemiri).

Ga rechtsaf Jl Sudirman (Palmenlaan).

Het jongetje lag op het bruine brancardlinnen alsof het sliep. Ik hoorde van een hulpverpleegster dat het in de Palmenlaan onder de baanschuiver van een tram was geraakt. Maar er was geen bloed en het was helemaal niet griezelig. Het magere lijfje was wat opgerold en het gezichtje was bleek en kalm, en met iets van verwondering. [Van der Hoogte]

De voor dien tijd breede Palmenlaan en de rechthoekig daarop geprojecteerde wegen tusschen Kajoong en Lemahpoetro, waardoor rationeele bouwblokken zijn verkregen, het sparen van een flinke open ruimte (het Scheepmakerspark) midden in de bebouwing, het sparen van grondstroken voor aanleg van afwateringsgoten, maken dat dit plan gerekend kan worden tot de beste, in latere jaren gemaakte plannen.

“Bambu Runcing” (Scheepmakers Park).

Vrijheidsmonument, voorstellende de bamboesperen waarmee de pemoeda's bewapend waren.

Plattegrond 4

Ik kwam in de grote, marmeren zaal waar vroeger gedanst was. Tegen de muur stonden degenen die vóór mij in de kamer waren geweest, mijn medereizigers uit het busje en ook wel anderen. Ze stonden voor hun beulen, die met kapmessen en bamboesperen toesloegen. Ze smeekten om er een eind aan te maken. [Gomes]
Te Soerabaia bleek intusschen ook, dat de extremisten nog wel over beter wapenen beschikte dan bamboesperen en parangs. Daar hadden de Japanners voor gezorgd, die, als ze dezen oorlog dan al moesten verliezen, ons de overwinning graag zoo bitter mogelijk wilden doen smaken. Na vrijwillige overgave aan de Indonesiërs, of na een schijnverzet, presenteerden zij de revolutie gansche artillerie-parken plus instructeurs en munitie, alsook modern geoutilleerde vliegvelden, compleet met jagers en bommenwerpers. [Fabricius]

Zuidwesthoek. (Scheepmakerspark 33, Ned. Rode Kruis Oost-Java.).

De Zwitserse consul te Soerabaja daarentegen, ir. M.E. Keller, en zijn Zweedse collega A. Wiesländer, hielden de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis de hand boven het hoofd en op hun voorspraak vond de Japanse marinecommandant goed dat het Rode Kruis aan de krijgsgevangenen op Oost-Java alle mogelijke hulp verstrekke – ook werd het gemachtigd om, toen het interneringskamp in Kesilir eenmaal een feit was, ten behoeve van dat kamp alles bijeen te brengen wat het nodig had; hetzelfde geschiedde ten behoeve van de in Soerabaja ingerichte interneringsoord, waaronder de Darmo-wijk. Van belang was voorts dat het informatiebureau van dit Rode Kruis tot eind '42 in het geheim ongeveer 56000 namen van krijgsgevangenen en geïnterneerden wist te verzamelen.

**Ga de JI Sudirman in noordelijke richting.
Ga linksaf JI Embong Wungu (Embong Woengoe).**

Dat door slecht drinkwater épidemiën bevorderd worden, is bewezen en nog slechts weinig jaren geleden werd Soerabaja èn door gebruik van minder goed drinkwater èn door den gebrekkigen waterafvoer, door de cholera geteisterd. Op één dag brak de ziekte soms in twee- of drie-en-twintig woningen naast elkaar tegelijk uit. En niet alleen in de dichtbevolkte benedenwijken woedde die vreeselijke ziekte, maar ook in de achter het residentiehuis gelegen Embong Woengoe, waar de bewoners ook gedurende dit jaar nog ettelijke overstromingen kregen. [Van Maurik]

Rechts: SMP Kristen Petra 2.

Christelijke Muloschool (1928, Vistarini).

Dit is het eerste moderne schoolverdiepingsgebouw in Indië met een vrije en een overdekte gymnastiek- en speelruimte boven in het gebouw. Aan de buitenzijde zijn de muren beschermd tegen overmatige zonnebestraling door doorgaande luifels, die een element vormen van de geheele architectuur.

Rechts: Kantor PLN – Persero (1931, Ontwerp Job en Sprey, bouw AIA).

Hoofdkantoor van Handelsvennootschap v/h Maintz & Co en tevens de Directie van de N.V.'n: Alg. N.I. Electr. Mij., N.I. Waterkr. Expl. Mij., Solosche Electr. Mij., Electr. Mij. Rembang, Electr. Mij. Banjoemas, Electr. Mij. Sumatra, Electr. Mij. Bali en Lombok, Oost-Java Electr. Mij.en de Mij. t/e van Waterleidingen in N.I. De hoofdingeling komt in veel opzichten overeen met die van het 'Internatio'-gebouw, [wandeling Surabaya 1]. De architectuur kon echter in overeenstemming met de open bouwwijze van de stads(woon)wijk vrij gehouden worden. Van het interieur verdient vermelding een glas-in-loodraam in de traphal van Joep Nicolas.

Rechts: nr. 10.

Een zonderlinge gedachte kwam in hem op. Hij dacht: Ik ga naar Soerabaja en probeer het huis van mijn vader terug te krijgen. Zijn vader was al lang dood en het huis waar Marcus geboren was en als kind gewoond had, had hij in jaren niet gezien. Zelfs toen hij uit het kamp kwam en in Soerabaja rondzwierf was hij er niet eens een keer langs gelopen om te zien wat er in de Jappentijd van geworden was. Maar nu ineens zag hij het overduidelijk voor zich: het kleine, Indische huis in één van de Embongs, tussen de Palmenlaan en Kaliasin. Hij zag de bougainvilles op het miniatuurerfje en zelfs zag hij de scheur in de muur opzij van het raam. [Van der Hoogte]

Ga rechtsaf: Taman Apsari (Djoko Dolokstraat).

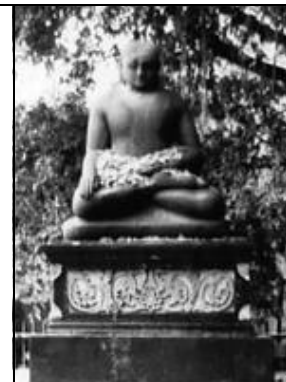
Rechts: In parkje: Arca Joko Dolog.

Plattegrond 5

Er tegenover de Jogodolok, een paar eeuwen oud beeld van een vredig glimlachende prins, dat op onduidelijke wijze ooit op deze plek terecht gekomen is. [Vervoort]

Het zou een portretbeeld zijn Kertanegara, in de 13de eeuw de laatste vorst van het rijk Singosari of Tumapel. Hoewel de informatie over deze koning nogal onzeker is, wordt hij gezien als een belangrijk vorst in de Indonesische geschiedenis.

Ga terug naar de **JI Embong Wungu**. en **ga rechtsaf**.

Ga rechtsaf JI Basuki Rahmat (Kaliasin).

Ga de voetbrug over en ga daarna in zuidelijke richting.

Ga rechtsaf JI Tegal Sari.

Links: Polsekta Tegalsari (Politiebureau 2de Sectie).

Het was december 1946. Ik was nog altijd agent der 1ste klasse bij de Algemene Stadspolitie, ingedeeld bij de 2de Sectie aan de Kaliasin. Het werk verveelde me en hoewel het contact tussen mij en Truusje was bekoeld, mocht ik nog altijd de politiemotorfiets van inspecteur Van Meeuwen gebruiken: de Harley Davidson met een tweecilindermotor van 1500 cc. [Birney]

Ga linksaf JI Pregolan (Pregolan).

Ga rechtsaf JI Pregolan Bunder (Pregolan Boender).

Zoo ontstonden tusschen 1906 en 1916 de wijken Goebeng, Sawahan, Julianaboulevard en omgeving en de S.S. wijk Patjarkling. Alleen het bouwklaar maken van Goebeng was gemeente-exploitatie. De andere landen werden door particulieren geëxploiteerd volgens door de Gemeente goedgekeurde wegenplannen. De weg Tegalsari is eenvoudig op bouwblokdiepte van de grens van het land aangelegd, waardoor deze weg een zonderlinge bocht vertoont, welke bocht weder in het belang van een voordelige exploitatie moest worden gevolgd door Pregolan Boender.

Links: 11-15 Het terrein waar het Hotel Pregolan Bunder was gelegen.

We verhuizen onmiddellijk naar een frisse pas geleverde kamer, waar zelfs een tv-toestel staat. De kamer ligt aan de, opritlaan van het hotel, er groeien de mooiste struiken naast. s Avonds gaan we eten in de kleine eetzaal, met zacht ruisende fans, de tafel is perfect gedekt met kommetjes citroenwater voor de vuile vingers, fraaie glazen borden, kunstig gevouwen servetten, vele gerechten met rijst, koffie na. [Vervoert]

Rechts: 34 (Pastorie – foto van de zijkant).

Pastorie van de gereformeerde kerk. Ds. Meynen deelde me mee, dat er nooit enige hinder van de Japanners was ondervonden bij de godsdienstoefeningen in de Pregollan Boenderkerk, tot Ds. Plomp en hij werden opgepakt. “Dat kwam misschien ook, doordat onze kerk er uitzag als een moskee!” Bovendien was aan de pastorie naast de kerk een groot plakkaat aangebracht met Japanse letters dat een soort onschendbaarheid inhield.

Rechts: 36 – Gereja Kristen Indonesia. (Gereformeerde kerk, 1921 – Rijksen.)

In 1920 werd meegedeeld, dat de architect Br. Rijksen een eenvoudiger plan had ontworpen. De commissie van administratie was er erg mee ingenomen en ook kerkeraad en gemeente gingen accoord. En nu kon de aannemer Ligthelm gaan bouwen. Naar dit gemaakt bestek rezen de muren van de moskee-kerk. In de Japanse tijd had deze vorm zijn voordelen, want de bezetters zagen het gebouw ook al voor een moskee aan.

Rechts 46-48 – Gereja Kristen Abdiel Eleyon Pregolan.

Voormalige woning van de Regent en later, toen er voor Oost-Java een gouverneur was aangesteld, de woning van de Resident.

Ga linksaf: JI Duryat (Juliana Boulevard).

Plattegrond 6

Links 10 Pia Matahari Territ (Bond van Suiker-Geëmployeerden).

De Suikerbond had twee kapitale huizen aan de Juliana-boulevard in de wijk Tegalsari aangekocht. In een daarvan waren de kantoren van de bond en de courant gevestigd, het andere daarnaast was bestemd voor de hoofdredacteur. Het waren woningen met een bovenverdieping, zo royaal gebouwd, dat wij alle vertrekken niet nodig hadden en met die van beneden konden volstaan. [Koch]
De Europese geëmployeerde had en tussenpositie, doordat hij weliswaar in dienstbetrekking ten opzichte van de

administrateur stond, doch tegenover het werkvolk optrad als vertegenwoordiger en spreekbuis van die administrateur. [Koch]

De ondernemers beduidden de hoger geëmployeerden dat zij hun bondslidmaatschap ongaarne zagen, en geleidelijk traden velen uit. De contributies voor de bondskas en de weerstandskas werden berekend over het inkomen aan salaris en tantième, zodat het verlies van deze leden op den duur een ernstige vermindering van de ontvangsten der bondskas betekende. [Koch]

Ga linksaf JI Basuki Rahmat (Kaliasin)

Ter hoogte van de voetbrug liggen **rechts**: Dunkin Donuts / Jeremy Baby Centre, vroeger lag daar Restaurant "Biet".

Zelfs het bier is verhoogd met drie gulden per kist van 48 flesschen, kasian voor Oom. Ik was Donderdag bij Biet en die vertelde het, maar hij had zijn prijzen nog onveranderd gehouden, omdat hij vond, dat niemand nog salarisverhoging had gehad, waarin hij volkomen gelijk heeft. [Walraven]

Verantwoording van de afbeeldingen.

Kampong Goebeng Koeboeran: Van Maurik – Indrukken van een Tòtòk, 263;

Simpang met Stadsverband: Prentbriefkaart;

Protestansche kerk: Het Indische Leven, 2-50, 989.

Deze wandeling is overgenomen van de website
www.IndischeLiteraireWandelingen.nl

Deze wandeling is samengesteld in samenwerking met
www.KantEnKlaarSuriname.com

